

УДК 343.82

Костянтин Марисюк

професор кафедри кримінального права і процесу
Навчально-наукового інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету “Львівська політехніка”
доктор юридичних наук, професор

Соломія Друк

студентка Навчально-наукового інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету “Львівська політехніка”
кандидат юридичних наук

УМИСНЕ ВБИВСТВО МАТІР'Ю СВОЄЇ НОВОНАРОДЖЕНОЇ ДИТИНИ: СПІРНІ ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ

<http://doi.org/10.23939/law2020.26.259>

© Марисюк К., Друк С., 2020

Проаналізовано спірні питання кваліфікації умисних вбивств матір'ю своєї новонародженої дитини. Зазначено, що досліджувана норма КК України потребує додаткового вивчення та внесення змін. Зокрема, ст. 117 КК України потрібно доповнити та зазначити умови психотравмуючої ситуації під час вчинення вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини у тяжкому психофізичному стані, спричиненому пологами. Крім того, дуже важливо викласти у згаданій статті визначення періоду новонародженості для правильної оцінки часу вчинення злочину.

Ключові слова: вбивство, злочин, дитина, матір, право

Постановка проблеми. Вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини є одним з найбільш небезпечних злочинних діянь, спрямованих на позбавлення життя людини. Проблема вбивства новонароджених матерями актуальна у всьому світі. Ця проблема далеко не нова для суспільства і існує протягом тривалого часу. Дані про кількість вчинених злочинів з цим складом не відображають реальної картини того, що відбувається, тому що такі злочини мають високий ступінь латентності.

КК України містить ст. 117, яка передбачає привілейовані складу злочину – вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини. Виділення згаданого складу достатньо обґрунтоване не лише з теоретичного погляду, але і з практичного, однак, при цьому в правозастосовчій практиці виникає ряд проблем, пов'язаних з правильною кваліфікацією досліджуваного злочинного діяння.

Аналіз дослідження проблеми. Питанням кримінальної відповідальності за умисні вбивства присвячували свої праці багато вчених, наприклад, Ю. Баулін, В. Глушков, В. Грищук, М. Коржанський, В. Навроцький, В. Сташис. Серед дослідників саме складу злочину “Умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини” можна виокремити таких дослідників, як С. Бородін, Л. Остапенко, Є. Товмазова.

Не вирішені раніше проблеми. Незважаючи на велику кількість публікацій з питань, присвячених питанням кримінальної відповідальності за злочини проти життя особи, досі не вироблено єдиного підходу до розуміння багатьох ознак цієї групи злочинів, а також до характерних ознак умисних вбивств загалом, а також умисного вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини зокрема, що дає підстави ставити питання про необхідність проведення такого дослідження.

Мета. Усвідомлюючи, що в межах однієї короткої наукової статті вивчити всі проблеми, пов'язані з задекларованими питаннями, не видається можливим, ми звернемо увагу лише на найбільш базові підходи і положення, залишивши все інше для подальших наукових розвідок.

Виклад основного матеріалу. Актуальність досліджуваної теми важко переоцінити. Безспірно, що особливої уваги заслуговують злочини, які посягають на найцінніше благо – життя. Як зазначено у ст. 3 Конституції України, “Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю” [1]. Одним з найтяжчих злочинів безспірно є умисне вбивство, особливо – вбивство немовляти, безпорадної та беззахисної істоти, яка “внаслідок її фізичної і розумової незрілості потребує спеціальної охорони і піклування, включаючи належний правовий захист як до, так і після народження” [2]. Такі дії завжди викликали обурення суспільства, особливо, якщо це вчинялося жінкою, що народила цю дитину і мала б захищати її та піклуватися про неї, тоді як вчинення вбивства власної новонародженої дитини підриває моральні та духовні цінності, авторитет матері в суспільстві.

За вчинення умисного вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини передбачено кримінальну відповідальність згідно із ст. 117 КК України. Притягнення до кримінальної відповідальності за вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини під час пологів або відразу після пологів викликає на практиці труднощі при кваліфікації та постановленні вироку у суді, що пояснюється складністю тлумачення певних понять та положень цього складу злочину.

Досліджуваний склад злочину наділений лише йому притаманними специфічними властивостями, які мають вирішальне значення для його кваліфікації:

- таке вбивство вчиняє матір, позбавляючи життя свою дитину;
- вбивство вчиняє матір під час пологів або відразу ж після них;
- вбивство спрямоване на позбавлення життя новонародженої дитини, яка ще тільки народжується чи щойно народилася [3, с. 143–144].

Для з'ясування цього питання доцільно розглянути елементи складу злочину, передбаченого ст. 117 КК України.

Згідно зі ст. 117 КК України суб'єктом злочину є матір новонародженої дитини. В літературі немає ні правового, ні законодавчого визначення поняття “матір”. Вважається, що суб'єктом злочину може бути жінка, що народила дитину і одночасно є її біологічною матір'ю, сурогатна матір (жінка, в організм якої імплантовано зародок, зачатий батьками дитини, подружжям, біологічна матір (від якої імплантовано зародок в організм сурогатної матері), а також прийомна матір, що всиновила новонароджену дитину.

Ще одним недоліком у конструкції складу злочину про вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини є відсутність такої суб'єктивної ознаки складу злочину, як знаходження матері в особливому психофізичному стані, викликаному пологами, а також в умовах психотравмуючої ситуації, яка є підставою віднесення досліджуваного виду вбивства до злочинів з привілейованим складом. Ще на початку минулого століття вчений-психіатр А. Едельштейн писав, що “дітовбивство є чи не найпершим правопорушенням, в якому задовго до завоювання психіатрами відповідного місця в суді, суддя без них приймав до уваги психологічний стан підсудної” [4, с. 273]. Разом з тим психотравмуюча ситуація може виникнути задовго до пологів і продовжуватись скільки завгодно після них, а тривалість психофізичного стану залежить від

особливостей психіки жінки. Ці ознаки вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини повинні бути враховані, вважатися вчиненим за обставин, які пом'якшують відповідальність.

Досліджуючи згадане питання, Л. Кругліков наголошує, що при вбивстві під час або відразу ж після пологів існують деякі аномалії в психологічному стані породіллі, які і впливають на можливість усвідомлення нею власної поведінки і прийняття рішення, і ці аномалії резюмуються законодавцем, і ця презумпція оголошується незаперечною [5, с. 251]. Тому, якщо в певних випадках виявиться, що пологи пройшли без ускладнень і не спровокували появу якихось помітних психічних розладів, але тим не менш мати з якихось міркувань вбила дитину під час або відразу ж після пологів, вчинене має кваліфікуватись не як злочин на загальних підставах ("просто" вбивство), а за ст. 117 КК [6].

Об'єктом вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини є життя новонародженої дитини. Щоб правильно кваліфікувати дітовбивство, першочергово потрібно відмежувати його від абортів. У ст. 117 КК України ведеться мова про те, що вбивство може бути вчинене як під час пологів, так і після пологів. Тому виникає питання: так що ж означає поняття "новонароджена дитина", чи можна віднести до дітовбивства позбавлення життя немовляти до початку його дихання або навіть до появи на світ?

Очевидно, що потрібен єдиний критерій визначення проміжку часу, протягом якого досліджуваний вид злочину слід кваліфікувати за ст. 117 КК України, щоб запобігти необ'єктивності судових рішень. У кримінальному праві існує позиція щодо застосування при визначенні періоду "відразу після пологів" акушерського критерію в 7 діб (в акушерстві і гінекології протягом цього часу жінка визнається породіллею, а дитина – новородженою).

У наш час у кримінально-правовій літературі початком життя вважають початок фізіологічних пологів. Життя дитини охороняється законом у процесі пологів. При цьому немає значення, що дитина, яка народжується, ще не почала самостійного позаутробного життя і навіть не відокремлена від черева матері. Це означає, що життя продукту зачаття у період вилучення його з організму породіллі вже знаходиться під кримінально-правовою охороною, і намір умертвити дитину під час пологів повинен визнаватися вбивством.

Однак водночас замах на плід, що знаходиться в утробі матері, вбивством не вважається і може потягнути кримінальну відповідальність лише за незаконне проведення абортів або заподіяння тяжкої шкоди здоров'ю жінки. Мати, заподіюючи смерть дитині, має усвідомлювати, що її дії спрямовані на позбавлення життя людини, а не на переривання вагітності.

Поняття "новонароджена дитина" і визначення терміна новонародженості не лише викликають суперечки серед науковців, але і у судово-медичній практиці немає єдиного критерію визначення тривалості періоду новонародженості. Так, у педіатрії "новонародженим" визнається немовля з моменту констатації живонародженості і до 28 днів життя; в акушерстві початковий момент новонародженості конкретизується першим подихом і перерізанням пуповини, а тривалість періоду новонародженості дорівнює 1 тижню; в судовій медицині період новонародженості обмежений 1 добою.

Оскільки потерпілою є новонароджена дитина, то вирішення питання про початок життя людини, з якого починається її кримінально-правова охорона, є особливо важливим. Узагальнюючи медичні критерії, визначення періоду живонародженості, новонародженою слід вважати дитину з моменту народження і до 28 днів життя. Сучасні медичні критерії визначення початкового моменту життя людини зазначені в Інструкції з визначення критеріїв перинатального періоду, живонародженості та мертвнонародженості, затвердженій наказом Міністерства охорони здоров'я України № 179 від 29.03.2006 р. Живонародження – це вигнання або вилучення з організму матері плода, який після вигнання/вилучення (незалежно від тривалості вагітності, від того, чи перерізана пуповина і чи відшарувалась плацента) дихає або має будь-які інші ознаки життя, такі як серцебиття, пульсація пуповини, певні рухи скелетних м'язів [7].

Також потрібно звертати увагу при визначенні живонародженості дитини і на її життєздатність, оскільки цей критерій є ваговою умовою, яка забезпечує можливість існування дитини поза організмом матері та може вплинути на опір дитини зовнішнім шкідливим чинникам. Згідно із Законом України “Про охорону дитинства” від 26 квітня 2001 року, кожна дитина має право на життя з моменту визнання її живонародженою і життєздатною за критеріями Всесвітньої організації охорони здоров’я [8]. У літературі зазначається, що дійсний початок життя і початок його кримінально-правової охорони не збігаються. Тому критерії живонародженості, які закріплені у медичній інструкції, є оціночним показником того, що з медичного погляду немовля дійсно народилося живим, але з юридичного – воно було і є вже в процесі пологів суб’єктом права на життя.

Отже, досліджуючи питання про початок кримінально-правової охорони життя людини, можна погодитися з позицією більшості вчених, що ним є початок фізіологічних пологів. Однак, саме поняття “початок фізіологічних пологів” нормативно не визначене, а у юридичній літературі його зміст визначається неоднозначно.

Найбільш спірним і складним питанням, яке викликає труднощі при кваліфікації, є тлумачення такої обов’язкової ознаки об’єктивної сторони дітовбивства, як час вчинення злочину. Відомо, що дітовбивство – це діяння, спрямоване на позбавлення життя жінкою, матір’ю своєї новонародженої дитини під час пологів або відразу після них.

Законодавець також обмежує вчинення вбивства новонародженої дитини відразу після пологів, певним проміжком часу. При цьому він не конкретизує його, що викликає труднощі на практиці і дискусії серед науковців. Конструкція ст. 117 КК України є такою, що не визначає конкретних строків вчинення злочину в часі, а лише констатує – “під час пологів або відразу після пологів”. Застосування цієї норми на практиці викликає певні колізії, оскільки зазначене суспільно небезпечне діяння має специфіку юридичних та медичних аспектів. Так, лікарі, акушери, судові медики та юристи по-різному підходять до визначення згаданого часового проміжку. Слушною є позиція деяких учених, які вважають, що оскільки в медичній практиці новонародженою вважається дитина до досягнення нею 1 місяця, то вбивство матір’ю дитини до досягнення цього віку має кваліфікуватись за ст. 117 КК України.

Найменше розходжень спостерігається щодо терміна “під час пологів”. З урахуванням біологічних (медичних) факторів цей проміжок охоплює три періоди пологів: перший – період розкриття шийки матки, який може тривати до 18 годин, другий – період зганняння плода, тривалість якого до 2 годин, третій – послідовий, що починається після народження плода і закінчується народженням посліду. Він є найкоротшим (5–30 хв) [9, с. 177–184]. Отже, період “під час пологів” починається з моменту розкриття шийки матки і закінчується після народження посліду. Однак одностайності з цього приводу в науці досі немає.

Спірним є питання проміжку часу “відразу після пологів”, протягом якого вбивство матір’ю своєї новонародженої дитини може бути кваліфіковано за ст. 117 КК України. Законодавчий вираз “вбивство матір’ю своєї новонародженої дитини відразу після пологів” вимагає, на наш погляд, не тільки офіційного тлумачення, але й законодавчого уточнення.

Існують різні думки щодо визначення періоду “відразу після пологів”. Деякі науковці вважають, що згаданий період – це короткий проміжок часу після народження дитини і до виділення плаценти. Однак з такою думкою не можна погодитись, оскільки виділення плаценти вважається пологами.

За позицією деяких вчених, період “відразу після пологів” триває до моменту вживання матір’ю важливих для життя заходів по догляду за дитиною. Зокрема це відокремлення або перев’язування пуповини, обмивання та годування дитини.

Уже протягом тривалого часу в юридичній науці існує позиція, що мірилом початку новонародженості є поява частини дитини з утроби жінки, а кінця – закінчення особливого психофізичного стану жінки-породіллі, викликаного пологами, про що можуть свідчити дії із догляду за дитиною і збереження її життя.

С. Побігайло звертає увагу на три критерії новонародженості: педіатричний, акушерський та судово-медичний. При цьому в педіатрії він дорівнює одному місяцю з моменту констатації живонародженості, в акушерстві – одному тижню, в судовій медицині – одній добі [10, с. 97].

Ряд авторів виступають за визначення згаданого часового проміжку в годинах. Так, у судовій медицині, коли мова йде про вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини під час пологів або відразу після них, звертається увага на поняття новонародженості, яке визначається строком в 1 добу. У зв'язку з цим можна зробити висновок, що жінка в особливо тяжкому стані перебуває тільки під час пологів або відразу після них протягом доби з моменту появи дитини на світ.

Посилаючись на медичну літературу, найближчі 2–4 години після пологів визначають як ранній післяпологовий період. Із закінченням цього періоду починається пізній післяпологовий період. Тому вважають правильним під терміном “відразу після пологів” розуміти проміжок часу, що збігається із раннім післяпологовим періодом – від 2 до 4 годин після відділення плоду. Процеси, що відбуваються в організмі жінки після неускладнених пологів, є фізіологічними, тому її вважають здоровою вже після 2–4 годин раннього післяпологового періоду. А до цього спостерігають за загальним станом породіллі і надають необхідну медичну допомогу. З цим важко погодитись, адже ранній післяпологовий період може проходити з ускладненнями, оскільки переважна більшість дітовбивств вчиняється після пологів, які відбуваються поза медичним закладом та без будь-якої допомоги з боку інших осіб. Отже, такий період може тривати понад 2–4 години.

У літературі, поряд з вищезазначеними, є й інші погляди. Так, період “відразу після пологів” – це часовий інтервал, який підлягає встановленню в кожному конкретному випадку, і однозначно його визначити неможливо, бо він є індивідуальним у кожної жінки.

Тому найбільш прийнятною є позиція С. Бородіна. Він заперечує встановлення будь-якого заздалегідь визначеного строку і вважає, що період “відразу після пологів” завершується з моменту, відколи мати почала годувати дитину [11, с. 174].

Досліджуючи матеріали слідчої та судової практики, вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини відразу після пологів майже ніколи не вчинялося після годування немовляти. Тяжкий психофізичний стан жінки, який дозволяє кваліфікувати вчинений нею злочин у межах ст. 117 КК України, з початком годування завершується. Приступаючи до годування, жінка усвідомлює свій обов'язок із догляду за дитиною, отже, вона вже не знаходиться під впливом тяжкого психофізичного стану. Ще у давнину актом годування дитини затверджувалось право на життя.

Отже, часовий проміжок “відразу після пологів” розпочинається після народження дитини і завершується з першим годуванням, і тому неможливо встановити заздалегідь визначений строк, коли дитина вважається новонародженою.

Висновки. На основі викладеного можна зробити такі висновки. Притягнення до відповідальності матері за вбивство своєї новонародженої дитини під час пологів або відразу після них ускладнює на практиці кваліфікування та винесення вироків у суді. Це пов'язане із складністю тлумачення окремих понять і положень цього складу злочину, які мають важливе значення для його правильної кваліфікації.

На нашу думку, норма Кримінального кодексу України, що встановлює кримінальну відповідальність за умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини під час або відразу після пологів, потребує додаткового вивчення та внесення змін. Зокрема, статтю 117 КК України

потрібно доповнити та зазначити умови психотравмуючої ситуації під час вчинення вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини у тяжкому психофізичному стані, викликаному пологами. Крім того, дуже важливо у згаданій статті визначити період новонародженості для правильної оцінки часу вчинення злочину.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України від 28.06.1996 р. зі змінами та доповненнями. URL : <http://zakon.rada.gov.ua>. 2. “Конвенція про права дитини”, 1989 р. URL : www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/childcon.html. 3. Коржанський М. Кваліфікація злочинів : навчальний посібник. К. : Атіка, 2002. 640 с. 4. Едельштейн А. Убийство и убийцы. М. : Издательство МГУ, 1928. 371 с; 5. Кругликов Л. Уголовное право России. Особенная часть. М.: БЕК. 2004. 448 с. 6. Панькина А. Особенности квалификации убийства матерью новорожденного ребенка. URL : <https://saransk.ruc.su/upload/medialibrary/b03/pankina.pdf>. 7. Наказ Міністерства охорони здоров'я України № 179 від 29.03.2006 р. Про затвердження Інструкції з визначення критеріїв перинатального періоду, живонародженості та мертвонародженості, Порядку реєстрації живонароджених і мертвонароджених. URL : <http://zakon.rada.gov.ua>. 8. Закон України “Про охорону дитинства” № 2402-III від 26.04.2001 р. URL : <http://zakon.rada.gov.ua>. 9. Запорожан В. Акушерство і гінекологія (у 2 книгах). Кн. 1. Акушерство. К. : Видавництво “Медицина”, 2000. 432 с. 10. Антонян Ю., Гончарова Ю. Убийство матерью новорождённого ребенка: уголовно-правовые и криминологические проблемы. LexRussia. 2018. № 3. С. 94-114. 11. Бородин С. Преступления против жизни. М. : Юридический центр Пресс, 1999. 356 с.

REFERENCES

1. **Konstytutsiya Ukrainy** [The Constitution of Ukraine] vid 28.06.1996 r. zi zminamy ta dopovnennyamy. URL : <http://zakon.rada.gov.ua>; 2. **Konventsiya pro prava dytyny** [Convention on the Rights of Child], 1989 r. URL : www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/childcon.html; 3. Korzhanskyyy M. **Kvalifikatsiya zlochyvnyv** [Qualification of crimes]: navchalnyy posibnyk. K. : Atika, 2002. 640 p.; 4. Edelshteyn A. **Ubiystvo i ubiytsy** [Murder and murderers]. M. : Izdatelstvo MHU, 1928. 371 p.; 5. Kruhlikov L. **Ugolovnoe pravo Rossii. Osobennaya chast** [Criminal law of Russia. A special part]. M. : BEK. 2004. 448 p.; 6. Pankina A. **Osobennosti kvalifikatsii ubiystva materyu novorozhdennoho rebenka** [Features of qualification of murder of the mother of the newborn child]. URL : <https://saransk.ruc.su/upload/medialibrary/b03/pankina.pdf>; 7. Nakaz Ministerstva okhorony zdorovya Ukrainy № 179 vid 29.03.2006 p. **Pro zatverdzhennya Instruktsiyi z vyznachennya kryteriyiv perynatalnoho periodu, zhyvonarodzhivosti ta mertvonarodzhivosti, Poryadku reyestratsiyi zhyvonarodzhennykh i mertvonarodzhennykh** [Order of the Ministry of Health of Ukraine № 179 dated 29.03.2006 p. On approval of the Instruction on the definition of criteria for the perinatal period, live birth and stillbirth, the Procedure for registration of live births and stillbirths]. URL : <http://zakon.rada.gov.ua>; 8. Zakon Ukrainy “Pro okhoronu dytynstva” [On Childhood Protection] № 2402-III vid 26.04.2001 r. URL : <http://zakon.rada.gov.ua>; 9. Zaporozhan V. **Akusherstvo i hinekolohiya** [Obstetrics and Gynecology] (u 2 knyakh). Kn. 1. Akusherstvo. K. : Vydavnytstvo “Medytsyna”, 2000. 432 p.; 10. Antonyan Yu., Honcharova Yu. **Ubiystvo materyu novorozhdennoho rebenka: ugolovno-pravovye ikriminologicheskie problemy** [Murder by the mother of a newborn baby: criminal-legal and criminological problems]. **Lex Russia**. 2018. № 3. Pp. 94-114.; 11. Borodin S. **Prestupleniya protiv zhizni** [Crimes against life]. M. : Yurydicheskiy tsentr Press, 1999. 356 p.

Дата надходження: 18.03.2020 р.

Kostyantyn Marysyuk

Institute of Jurisprudence, Psychology and Innovative Education,
Lviv Polytechnic National University,
Department of Criminal Law and Procedure,
Doctor of Law, Prof.

Solomiia Druk

Institute of Jurisprudence, Psychology and Innovative Education,
Lviv Polytechnic National University,
Student

MURDER BY THE MOTHER OF A NEWBORN BABY: QUALIFICATION DISPUTE ISSUES

The article is devoted to the analysis of controversial issues of qualification of premeditated murder of the mother of her newborn baby. It is stated that the studied norm of the Criminal Code of Ukraine requires further study and changes. In particular, Art. 117 of the Criminal Code of Ukraine it is necessary to supplement and state the conditions of the psycho-traumatic situation during the murder of the mother of his newborn child in a serious psychophysical state caused by childbirth. In addition, it is very important to set out in this article the definition of a newborn period for the correct estimation of the time of the crime.

Key words: murder, crime, child, mother, law